

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Fonetický ústav
Mgr. Radek Skarnitzl, Ph.D.

Posudek vedoucího práce
na diplomovou práci Heleny Pavlíkové
Spektrální změny vokálů při různých úrovních artikulačního tempa

Diplomová práce Heleny Pavlíkové se zabývá vlivem manipulovaného tempa řeči na temporální a spektrální vlastnosti krátkých vokálů. Z hlediska výběru tématu se jedná o dobře formulovaný cíl, neboť míra vokalické redukce v závislosti na artikulačním tempu v češtině doposud zkoumána nebyla.

Předkládaná diplomová práce je rozdělena do sedmi hlavních kapitol. První teoretická kapitola nastiňuje základy vokalického popisu. Autorka se zabývá artikulační i akustickou stránkou vokálů a závislostí formantů na různých faktorech. V následujících dvou kapitolách jsou pak shrnuty základní poznatky o řečovém tempu a je usouvztažněno tempo s procesy jako centralizace či koartikulace. Autorka shrnuje výsledky několika studií, které se vztahem tempa a vokalické artikulace zabývaly. V páté kapitole již Helena Pavlíková představuje metodické pozadí výzkumu: popisuje způsob elicitace úrovní řečového tempa, povahu textů a zároveň ukazuje, nakolik byl zvolený způsob pořízení řečového materiálu úspěšný a s jakými dopady na výsledky je třeba počítat. V šesté kapitole autorka jmenuje pracovní hypotézy a v kapitole sedmé prezentuje celkové výsledky i výsledky pro jednotlivé mluvčí. Diplomantka porovnává trvání vokálů a jejich formantové hodnoty při jednotlivých úrovních tempa a věnuje se rozdílům v závislosti na přízvučnosti slabiky. V osmé kapitole autorka své výsledky detailně shrnuje. Příloha – kromě textů a vokálů, které byly analyzovány –, obsahuje detailní výsledky.

Diplomová práce Heleny Pavlíkové je velmi kvalitně provedenou studií, u níž spatřuji nedostatky především v úvodních teoretických kapitolách. Jako první výtku musím zmínit používání dnes již překonaného popisného aparátu či termínů. Autorka na jedné straně hovoří o odlišné kvalitě i-ových vokálů, na straně druhé je však přepisuje stejně. Dnes již krátký vysoký přední vokál přepisujeme výhradně jako /ɪ/ (viz např. Podlipský *et al.*, 2009). Chápu, že jsou v předložené diplomové práci analyzovány pouze krátké vokály, alespoň krátkou zmínku o transkripci bych však byl uvítal. Diplomantka rovněž používá nevhodnou rytmickou typologii jazyků (str. 19): hovoříme o taktově a slabičně izochronních jazycích (nikoli o izochronních a izosylabických).

Druhá skupina mých výhrad se týká drobných formulačních nepřesností či neobratností. Na straně 11 je uvedeno, že *šva* je střední středovou hláskou a že má „stejné hodnoty prvního a druhého formantu“. Na straně 14 je uvedeno, že dlouhé /i:/ je zavřenější, a „hodnota F2 je tedy vyšší“; F2 však se zavřeností vokálu nesouvisí. Ve shrnutí druhé kapitoly na str. 17 diplomantka uvádí, že ověří, zda vlivem nazalizace a oslabeného F1 „nedošlo k záměně prvního formantu za druhý“; předpokládám, že jde o „přeskočení“ skutečného F1 a detekci „F1“ až v oblasti F2.

Zmíním ještě tři drobnosti. Na straně 22 autorka nazývá celý oddíl „horizontální změny zvukové vlny“, dále pak hovoří o horizontální kompresi zvukové vlny. Lindblom (potažmo Joos) však hovoří o kompresi spektrografického vzorce. Je to totéž? Při popisu Delattrovy studie na str. 25 je zmíněna centralizace středních vokálů ve španělštině; je však zřejmé, že jde o vokály středové. Na straně 30 autorka usouvztažňuje bohatost vokalického inventáře a variability formantů. Zde by se hodil odkaz na Padgetta a Tabainovou (2005) – článek, který autorka v seznamu literatury uvádí – případně přímo na autory teorie adaptivní disperze, Liljencrantse a Lindbloma (1972).

Přistoupím nyní ke shrnutí kladných aspektů předložené práce. Jako jeden z nejvýznamnějších přínosů práce spatřuji důkladné metodologické promyšlení a provedení experimentu. Autorka si při popisu studií zabývajících se zkoumaným jevem (oddíly 4.5 až 4.13) všímá i nevýhod metodologického rázu a reaguje na ně v páté kapitole při diskusi různých možných způsobů pořízení nahrávek. Dříve, než nechala své mluvčí texty načíst, provedla pilotní nahrávání, aby nastavila optimální parametry programu Scroller. Cílové texty byly velmi pečlivě sestaveny, což Heleně Pavlíkové umožnilo ověřit vlivy přízvučnosti, pozice v promluvovalém úseku a sémantické povahy slova. Ke každé nově představované analýze jsou uvedeny počty analyzovaných položek. U konkrétních výsledků se autorka vždy zamýšlí nad možnými vnějšími proměnnými; když například zjistila, že by trvání vokálů v přízvučných a nepřízvučných pozicích mohlo být ovlivněno možnou prozodickou hranicí, provedla nová měření po odečtení relevantních položek (str. 53).

Kladně hodnotím i prezentaci výsledků. Popis je důkladný a zároveň přehledný, diplomantka postupuje systematicky, grafické zobrazení výsledků je odpovídající, celá práce je napsána velmi pěkným jazykem. K prezentaci výsledků mám jen drobné výhrady. Na stranách 39-40 Helena Pavlíková popisuje variabilitu artikulačního tempa na jednotlivých hladinách. Zde by bylo vhodné (a snadné) ověřit rozdílnost těchto hladin pomocí analýzy rozptylu: autorka by mohla rychle zjistit, že výsledky jednofaktorové analýzy rozptylu jsou vysoce významné, stejně jako jednotlivá porovnání pomocí Scheffého post-hoc testu. ANOVA (příp. Friedmanova ANOVA pro korelovaná měření) mohla být efektivně použita i v některých dalších situacích. Analýzy pro jednotlivé vokály jsou seřazeny „podle abecedy“ – /a e i o u/; foneticky lépe motivované by bylo řazení /i e a o u/, které by navíc v některých případech (především u analýz trvání) přehledněji ilustrovalo závislost na vokalické výšce. Diplomantka v grafických zobrazeních uvádí průměrné hodnoty; bylo by zajímavé pro ukázkou uvést nějaký příklad ilustrující variabilitu formantových hodnot pomocí elips.

Uzavírám, že předkládaná práce splňuje svým obsahem i rozsahem požadavky kladené na magisterskou práci. Mé hlavní výhrady se týkají nepřesností či neobratností převážně v úvodních kapitolách. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem ji doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení **v ý b o r n ě**.

V Praze dne 5.9.2011

.....

Mgr. Radek Skarnitzl, Ph.D.
Fonetický ústav FF UK